

**Champions magazin, 54, szám, 2012 augusztus-szeptember
(42-45. oldal)**

Puskás Ferenc – lázadó, menekült és géniusz

Aki már Cruyff előtt is totális futballt játszott: a mágikus magyar forradalmasította a játékot Európában. Paul Simpson leveleket, újságokat és titkosszolgálati iratokat lapozgatva mutatja be az embert a legenda mögött

Puskás Ferenc nem csupán játszott, hanem teremtette a játékot. E szavak Esterházy Pétertől, a futball iránt elkötelezett magyar írótól származnak. Való igaz, hogy a játék akkor már hatvan éve létezett, mégis, aki akkoriban a kispesti grundok közelében járt, és látta a fiatal géniust valamint későbbi honvédos csapattársát, Bozsik Józsefet, amint rongyból készített labdájukat rugdossák Budapest külvárosában, azt érezhette, amit Esterházy is megfogalmaz: „a világ egyik csodáját látja most”.

Már akkor, még jóval azelőtt, hogy világhírnévre tett volna szert a magyar válogatott kapitányként, majd az egyetlen játékosként, aki négy gólt szerzett egy európai kupadöntőben, jól láthatóan formálódott futballfilozófiája. Fintorgott, amikor barátja öncélúan megállította a rüsztyjén a rongylabdát.

Szerinte ugyanis a labdarúgás nem cirkusz, a labda mindig gyorsabb, mint a játékos. *[Paul Simpson megállapítása ebből a fiktív Esterházy-jelenetből táplálkozik: „Bozsik megállította rüsztyjén a labdát, mintegy kimerevítette a pillanatot, kicsit fölmutatta a többieknek, íme az én szeretett labdám, amiben kedvem telik, Puskás türelmetlen pofát vágott, nem cirkusz ez, a labda soha nem állhat meg (a labda mindig gyorsabb, mint te, hangzott anyám egyik legfőbb, visszatérő szülői intelme)...” – a fordító]*

Stílusának hatékonysága Európa mindenkori legnagyobb játékosává tette őt – Johan Cruyff mellett. Emellett kifinomult bal lába, nem mindennapi meglátásai (Buzánszky Jenő szerint minden esetben legalább öt lehetőséggel számolt, ha nála volt a labda), és az, hogy minden poszton tudott játszani, szintén hozzájárult ehhez. Totális futballt játszott még az előtt, hogy a fogalom egyáltalán megszületett volna. Az, hogy alacsony és zömök volt, nem vetett meg egy-egy jó italt vagy némi sültkolbászt, és a jobb lábát csak vészhelyzetben használta, még lenyűgözőbbé teszi a zsenijét.

Ma, a YouTube korában a Puskás videók ékköve az a híres gólja lehetne, amit a Wembleyben lőtt, amikor Magyarország 6:3-ra verte Angliát. Magyarország 2:1-re vezetett, amikor egy labda a kapu előtt találta őt. Levette, és úgy csinált, mintha jobbal rálőné. Az angol csapatkapitány becsúszott, de Puskás visszahúzta a labdát bal lába talpával, és a hálóba vágta.

Ahogy Esterházy írta Semmi művészet című regényében, „ez egy annyira kedélyes és nemtörődöm mozdulat volt, hogy akár egy iskolaudvaron is megeshetett volna”.

Azon a szerdai napon egy tizenkét éves glasgow-i srác, akit Alex Fergusonnak hívtak, lógott a suliból, hogy láthassa a meccset. Szöllösi György Puskás című könyvéhez írt előszavában így emlékezik: „A legnagyobb játékosok váratlan dolgokat cselekednek. Puskás hatalmas gólja, amikor hátrahúzta a labdát, miközben a becsúszó angol kapitány, Billy Wright a fotósok közt landolt a gólvonal mögött, egész egyszerűen lélegzetelállító volt. El lehet képzelni, milyen hatást gyakorolt ez a mérkőzés egy tizenkét éves glasgow-i srácre, amilyen én is voltam. A meccs után a hátsóudvaron gyakoroltam azt a bal lábás visszahúzást, majd az üres kapuba vágtam a labdát. Forradalom ment végbe a közgondolkodásban.”

Puskás tényleg forradalmár volt a labdarúgás terén, de ahogy Közép-Európában elő több millió társának életét, úgy az övét is nagyban befolyásolták a politikai természetű forradalmak. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel, ami maga mögött tudhatta a szovjet hadsereg támogatását is, megteremtette annak feltételeit, hogy naggyá váljon. A nyolc évvel későbbi, szovjet rendszer elleni forradalom után azonban számkivetettség lett osztályrésze, és a hangsúlyok is máshova kerültek játékában. „Az 1956-os forradalom előtt ő volt a főnök a pályán és azon kívül, kártyában, ivászatban és a tréfákban is – mondja Szöllősi. – 1956 után valódi profivá kellett válnia. A véres forradalom, a magyar történelem tragikus eseménye Puskás mint focista számára szerencsés fordulatot jelentett.”

Mindenki hőse

Ha a labdarúgás nem is volt cirkusz, a politika igen, és ezt Puskás is megtapasztalhatta. Ahogy Esterházy írja, „Puskás tényleg kizárólag a labdát vette komolyan, csak a játékot tisztelte, az életet nem, mert – igen! – a játék volt az élete. A pályán tudta, mi a méltóság, mi a végtelen, mi a halál. Az életben a »Puskás Ferenc mint legenda« főszerepet játszotta, nem a hősiest, hanem az emberi verziót, az örökké bohó havert, aki mindent elintéz, és mindenkinek segít, árvák gyámola, nemzet istápjja.”

Az 1950-es évek Magyarországon Puskás mindenki hőse volt. Esterházy így fogalmaz: „Farkas Mihály vezérezredes nevére nem volt ember az ötvenes években, akinek ne rándult volna retteggve görcsbe a gyomra, Puskás kedélyeskedve mint Öreg vagy Főnök említette. »Jól van Főnök, eltilthatja Czibort, de akkor játsszon maga balszelest. <<

Puskás is tudta, hogy létezik a pályán túli világ, de úgy tett, mintha nem tudná.”

Ez a hozzáállása abból a levélből is visszaköszön, amit régi fodrászának, Benyák Bertalannak írt Madridból. „Bercikém, attól ne féljen, hogy a politikáról fogok magának írni, ugyanis én soha életemben nem foglalkoztam a politikával és most sem foglalkozom, az nem az én foglalkozásom. Nekem egy politikám van, a foci... – írja tréfásan – ...és az, hogy hogy lehet nagyon sok pénzt keresni, azt hiszem, ennél szebb politika nincs is.”

Ez a levél egyik eleme annak a hatalmas archív gyűjteménynek, amit Felcsúton őriznek. A település mintegy félórányi autóútra fekszik Budapesttől, és itt fogják létrehozni a játékos hagyatékát feldolgozó múzeumot a róla elnevezett akadémián (a Puskás Akadémiáról és a magyar futball újjáépítéséről a Champions 52. számában olvasható terjedelmes cikk). A kiállítás alapját 21 ládányi kincs képezi, ezeket Puskás lánya, a tavaly elhunyt Anikó őrizte Spanyolországban.

Amikor ez év elején ellátogattam Magyarországra, Szöllőssivel felnyitottunk néhány ládát, és a játékos életének kincstárára bukkantunk. A történelmi jelentőségű relikviák között ott volt a Honvéd 1956-os dél-amerikai „feketetúrájának” emlékszólója (azért nevezték így, mert a magyar kormánnyal szembeszegülve szervezték és sok játékos, ahogyan Puskás is, száműzetésbe menekült a túra után), napló a pályafutásáról, amelybe – mások mellett – akkurátusan lejegyezte a góljait és meccsstatistikáit a ragyogó madridi időszakból, számos kézírással elkezdett és be nem fejezett önéletírás és tíz pontból álló hitvallása a futballról. (A tízedik pont szerint nincs modern futball játékmester nélkül. A játékmesterrel viszont olyan csapat hozható létre, amelyik úgy játszik, mint egy gépezet, gólokat szerez, és nyer.)

Titkos ügynökök

Puskás pályafutásának íve mindenki előtt jól ismert. Ő volt az Aranycsapat [angolban: a „Mighty Magyars” – „Hatalmas Magyarok” csapatának] kapitánya, nekik kellett volna megnyerniük az 1954-es világbajnokságot. A szovjet tankok által eltaposott 1956-os forradalom után elhagyta Magyarországot, és 1958-ban a Real Madridhoz igazolt. 1960-ban BEK-et nyert, két évvel később az egyedüli olyan futballista lett, aki mesterhármast szerzett BEK-döntőben, mégis veszített. 1966-ban visszavonult, és számos helyen dolgozott edzőként. A legnagyobb sikert a Panathinaikosszal érte el, 1971-ben BEK-döntőbe vezette a csapatot, ezt a szeretett Wembley-jében játszották, és attól az AFC Ajaxtól kaptak ki, amelynek játékosai arról ábrándoztak, hogy egyszer majd ők is olyan nagyok lehetnek, mint Puskás. 1981-ben tért vissza először Magyarországra, és 2006-ban halt meg Alzheimer-kórban. Állami temetése 2006. december 9-én volt, ez a nap nemzeti gyásznappá vált Magyarországon.

A felcsúti dokumentumok új megvilágításba helyezik Puskás személyiségét, és fény derül belőlük elismerésre méltó életének néhány eddig rejtélyes részletére. Gyakran a szemére vetették például, hogy 1981-ig, 54 éves koráig nem tette be a lábát hazájába, valójában viszont attól félt, hogy esetleg letartóztatják, mivel dezertált a magyar hadseregből.

A Honvéd fenntartója a Honvédelmi Minisztérium volt, játékosai hivatalosan katonának minősültek. Ez részben magyarázatot ad arra is, miért kapta a Száguldó Őrnagy becenevet. Feldühítette, hogy a Honvéd dél-amerikai túráján való részvételért másfél éves büntetést ígértek neki (30 éves volt, és félt, hogy ez a játékos-pályafutása végét jelenti), ezért megtagadta a hazatérést. Így hivatalosan dezertőrnek tekintették, ezért pedig halálbüntetés járt akkoriban a kommunista Magyarországon. Azonnal meg is nyitották bűnügyi dossziéját, „Vándor” fedőnéven hivatkoztak rá, és

1958 májusában az Európa-szerte őt követő titkos ügynökök kimondták: „viselkedésével és kijelentéseivel az ellenforradalmat támogatta”.

Halálos játszmák

Ennek a kémkomédiának egy '60-as évekbeli fejezetében az egyik ilyen ügynök a baden-badeni kaszinóba követte hősünket. Annyira szerencsétlen volt, hogy gyorsan elveszítette minden pénzét. Puskás megsajnálta, és adott neki egy kis pénzt, hogy folytathassa. Ezek után ezt jegyezte le: „Rengeteg pénzt kaptam tőle, és ez picit kellemetlenül érintett”.

Attól, hogy komikus elemek is szerepelnek a korabeli beszámolókbán, Puskás kortársainak a sport és a politika illetően egymásnak feszülése gyakran megaláztatást, gyötrelmet, halált jelentett. Már az 1956-os forradalom előtt is a gyanakvás lengte körül az Aranycsapatot, mert elmulasztotta megnyerni a világbajnoki döntőt. A magyarok szókimondó kapusát Grosics Gyulát 1954 novemberében letartóztatták, és egy eredmény nélküli, de megalázó, 15 hónapig tartó vizsgálat során többek között hazaárulással és kémkedéssel is megvádolták, majd az ország egyik kis vidéki klubjába száműzték.

Sem Puskás, sem Grosics nem tudott szabadulni a korábbi válogatott védő, a 30 éves Szűcs Sándor emlékeitől, akit az ÁVO trükkösen disszidálásra vett rá, elfogták, és 1951. június 4-én kivégezték. Az egész játszmának az volt a célja, hogy befenyítsék Puskást és társait, eszükbe ne jusson meglépni. Mindez működött is 1956-ig.

A végső mentsvár: a futball

Volt olyan időszak, hogy egyszerre egy időben kilenc ügynök figyelte Puskást. A magyar kormány 1963-ban ejtette a vele

kapcsolatos vádak, de ő erről mit sem tudott. A helyzetet tovább bonyolította, hogy édesanyja Budapesten maradt, és időnként a Sportminisztériumtól is kapott leveleket, hogy fizessen a hátrahagyott lakásáért. Ahogy Szöllösi állítja, az édesanyjáért és húga családjáért érzett aggodásnak köszönhető, hogy sohasem reagált a magyar médiában vele kapcsolatos mocskolódásokra, például hogy „elhízott, részeges csempész”.

Annyira bonyolult volt a hatóságok és Puskás kapcsolata, hogy Magyarországon még az 1960-as BEK-döntőt sem közvetítették, ahol a Real Madrid 7:3-ra verte az Eintracht Frankfurtot, és Puskás négy gólt szerzett. Csak akik az osztrák határ közelében éltek, és fogni tudták az ottani televízió adását tudhatták, hogy Puskás ismét történelmet írt.

A legtöbb ember számára hős, néhányaknak gazember volt, ő maga a futballban találta meg a mentsvárat. A Real Madridra, és az Alfredo Di Stéfánóval való versengésre volt szükség ahhoz, hogy még nagyobb játékos váljék belőle. Átszabta játéktílusát, és bár többen egyszerű embernek tartották, csodálatos diplomáciai érzékről tanúskodik, ahogy együtt tudott működni Alfredo Di Stéfánóval. Egy időre még az étrendjén is változtatott. Amikor Barcs Sándor, a Magyar Labdarúgó-szövetség korábbi elnöke találkozott vele Madridban 1958-ban, a játékos tengeri herkentyűket rendelt. Amikor Barcs megkérdezte: „Az Isten szerelmére, mit eszel?”, Puskás mosolyogva ezt válaszolta: „Most már profi játékos vagyok”.

Önironikus attitűd

Bár legendává vált, soha sem vette túl komolyan a hírnevet. A Semmi művészetben a regény egyik szereplője a szemére veti, hogy „úriember nem beszél így”, Puskás fölnevetett, és így válaszolt: „Hát ki állította, hogy én egy úriember vagyok?!”

Spíler, én egy spíler vagyok, nem úriember!”. Azaz játékos. Ez nem csak a hivatására utal, finoman a kicsit arisztokratikus Esterházy tudtára hozza, hogy ő bizony egy parányi kispesti lakásban nőtt fel a Honvéd pálya közelében, és az egyik első gyermekkori emléke az ablakon beszűrődő moraj volt a meccsnapokon.

Ugyanez az önironikus attitűd érhető tetten leveleiben, cikkeiben és naplójában. Egyszer így ír: „Most erről az úgynevezett profi futballról kellene írnom”. Egyik Bernabéuból küldött képeslapján pedig ez áll: „Üdvözet az új műhelyből!”. Egyiptomban öt bajnoki címet nyert, és a Maszrinál csodálattal néztek fel rá. Ott töltött időszakára a klub saját aranykorként emlékszik vissza, ő viszont egy tömör mondatban gondol vissza erre az időszakra: „Öt évig dolgoztam ott. Sajnos.” Ez az időszaka is azt jutathatta eszébe, amit máskor is megfogalmazott: „Játékosnak lenni egyszerűbb, mint edzőnek”.

Kézírása helyenként annyira rendes, mintha újra beült volna a kispesti iskolapadba, és a tanárnőt szerette volna levenni a lábáról. Van valami felemelő abban a gondosságban, ahogy a realos meccseiről vezette feljegyzéseit szezonról szezonra, meccsről meccsre.

Puskás többször is nekivágott, hogy papírra vesse feljegyzéseit az életét jelentő játékkal kapcsolatban. Írt haza barátainak (rendre „Öcsi”-ként írta alá a leveleket, ami gyerekkorában kapott beceneve volt) és egykori csapattársainak is, és mindig beszámolt, hogy ment az adott szezon, hogy éppen jogos volt-e a szintén Spanyolországban játszó Czibor kiállítása, és hogy mennyire sajnálja, hogy az MTK az első körben kiesett a BEK-ből az 1958–1959-es idényben. („Szerettem volna találkozni a srácokkal.”)

Gondolatai sokszor szinte filozofikusak: „Amíg lesznek fiatal gyerekek a világon, addig a labdarúgás virágozni fog – írja

egy helyütt. – Ha szépen játsszák, milliókat képes megmozdítani. Olyan, mint a bor: vannak jobb és rosszabb évjáratok.”

Nagylelkű ember

Puskás tíz pontból álló futballtörvénye egyszerű, lényegre törő mondatai miatt is figyelemreméltó. Az egységet, a taktikai felkészültséget és a fiatalkori fejlődést emeli ki fő erényként. Még inkább felsejlik egyénisége, amikor azokat az edzőket ostromozza, akik a fizikai tréninget helyezik előtérbe. „Nem minden játékosnak van szüksége kemény edzésre.”

Bár Puskás kivirult Spanyolországban, öt bajnoki címet nyert, háromszor játszott BEK-döntőben, spanyol állampolgár lett, mégsem tudjuk elképzelni, mennyire hiányzott neki a hazája. Sokat merengett a Honvédon, kommentárokat fűzött az egyes játékosokhoz, lejegyezte szeretett nótáinak szövegét, ezeket még ifjú korában hallgatta Budapesten. Egyik levelében ezen elmélkedik: „Nincs olyan hely, ahol szólna a magyar nóta. Olyan bárban tudnék csak ilyet hallgatni, ami fél tizenkettőkor nyit, de ez már túl késő, másnap edzés van.”

A futball tehát számára még a nótánál is jobb önkifejezési forma, ilyen melankolikus hangulatban is. Gyerekként azért játszott, hogy kolbászt nyerjen egy helyi hentestől, felnőttként azért, hogy azt csinálhassa, amihez Isten adta tehetsége van, tudta, hogy imádott családján kívül csak ebben tud nyomot hagyni a világon.

Ahhoz is elég jól ismerte a focit, hogy tudja, nemcsak a sikert, de a kudarokat is tudni kell elviselni. 1962-ben a spanyol válogatott, melynek ő is tagja volt, elveszített egy vb-meccset, míg a házigazda Chile győzött, Santiago, a főváros tele volt ünneplő chilei szurkolókkal, Brian Galville író pedig megpillantotta Puskást egy kapualjban, „amerikai mogyorót

rágcsált, arcára pedig az a budapesti csibészmosoly ült ki, ami valójában mindig ott volt”.

Leveleiből kiderül, hogy nem volt mindig könnyű a mosolyt az arcán tartani. De abba a nagylelkűségbe is bepillantást nyerhetünk, ami például az 1960-as BEK-döntő után lépett működésbe, amikor felajánlotta a mérkőzés – általa már megkaparintott – labdáját a kétgólos frankfurti játékosnak, Erwin Steinnek. „Nagyon szerettem volna megtartani azt a labdát, de ez a srác úgy kapott ki, hogy két gólt lőtt. Úgyhogy neki ajándékoztam.”

Minden idők legnagyobb magyar játékosa talán kicsit hamiskás volt, amikor Esterházyval azon nevetgélt, hogy ő csak egy spíler.

Játékos volt, de úriember is.

(Szöllősi György Puskás című könyvét a Ringier, a Nemzeti Sport kiadója jelentette meg)